

PAMĚŤ ŠOA, POTŘEBUJEME JI?

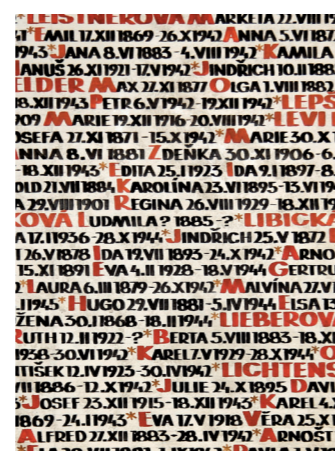
Výročí deportace českých Židů, Den památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti, Jom ha-šo'a, výročí likvidace zářijového transportu do terežinského rodinného tábora v Osvětimi-Birkenau, ale i další dny a výročí mohou být podnětem k zamyšlení nad kulturou připomínání, nad tím, jak jsou historické události chápány v současnosti a jaký význam je jim přičítán. Proč je pro nás připomínání holocaustu a jeho obětí stále aktuální? Jakým způsobem ovlivňuje naše chápání současnosti - a naopak, nakolik současné problémy a diskuse mění náš pohled na dějiny?

I když nebylo žádným tajemstvím, že Židé byli během druhé světové války hromadně vražděni, nebyl holocaust v poválečné době a za komunistického režimu na veřejnosti příliš připomínán a diskutován. Ve středu zájmu stálo pronásledování Čechů a komunistů a jejich odboj.

Zatímco ve veřejném prostoru vznikaly po válce pomníky odbojářům, místo pro připomínku židovských obětí holocaustu si musela vytvořit sama židovská komunita. Židovské muzeum v 50. letech shromáždilo jména obětí, jež byla zapsána na stěny Pinkasovy synagogy. Samotný koncept unikátního památníku navrhli (nežidovští) umělci Jiří John a Václav Boštík, kteří také všech 77 297 jmen na zdi synagogy sami napsali.

Od roku 1968 bylo však toto hlavní místo paměti kvůli nedobrému technickému stavu budovy uzavřeno. Komunistický stát již jeho otevření neumožnil. V době normalizace byly nápisy na zdech synagogy zničeny. Znovu obnoveny byly až odstátným Židovským muzeem v polovině 90. let 20. století.

Teprve po pádu komunistického režimu se otevřel prostor pro veřejnou diskusi o holocaustu. Postupně přibývaly informace v učebnicích a narůstal zájem médií. I přes velký zájem však toto téma dodnes není uspokojivě začleněno do příběhu českých dějin 20. století

Jména obětí na zdi Pinkasovy synagogy

Připomínka prvních transportů

Hradec Králové

Synagoga v Hradci Králové

29

421	Lederer Otto	Waldarb.	23.11.1898	Kvasin 121	66562
423	Lederer Thomas	Schüler	22.2.1922	ditto	66564
424	Meller Karl	Pensionist	16.2.1906	Solnitz 62	66342
425	Pick Hugo	Elektrotechn.	14.10.1896	Bilowes 230	66009
426	Pick Marianne	Haushalt	10.10.1903	ditto	66013
427	Pick Hans	Schüler	26.3.1923	ditto	66003
428	Traub Emil	Waldarb.	25.9.1892	Kvasin 121	66606
430	Traub Irene	Schneiderin	20.2.1923	ditto	66509
431	Blum Paul	Hilfsarb.	5.4.1898	Nachod Riegger.176	66755
433	Fischer Leo	Waldarb.	29.8.1906	Reichensau a. Kn. 66525 <i>Solnitzstr. 696</i>	
434	Fischer Lilli <i>Tom 4758</i>	Haushalt	29.8.1914	Reichensau a. Kn. 66527 Palackyst. 696	
435	Fischer Josef	Schüler	16.3.1926	Reichensau a. Kn. 66524 Palackyst. 696	
436	Brandejsky Zaenko	Arbeiter	25.8.1895	Klein Horschitz 6764 83	
437	Adler Desider	Schuhmacher	24.3.1880	Reichensau a. Kn. 66503 Komensky. 39/40	
438	Eisner Else S.	Haushalt	29.4.1884	Nachod Judeng. 731	66776
439	Adler Sidonie	Haushalt	9.12.1885	Reichensau a. Kn. 66504 Komensky. 39/40	
440	Pick Friederike	Haushalt	26.6.1870	Nachod Riegger. 161	66002

CH

VZPOMÍNKA TOMÁŠE LEDERERA

Zase jako dítě jsem tenkrát neměl z toho rozum. Bylo pro mě hrozně důležitý, abych si vzal takovou tu dětskou stavebnici Merkur, poněvadž jsem to měl rád. Potom vím o těch přípravách, že se přebalovaly léky do sáčků a tak všelijak. Otec byl, když byl mladý, u maríny a tak do těch lodních pytlů, těch padesát kilo, co se smělo, zabalil. Přípravy byly velké. Pak si pamatuju, že k nám chodili naši dřívější známí a říkali: „Tohle nepotřebujete, tohle taky ne, nechte nám to. To by bylo škoda tady to nechat Němcům.“ A takovýhle, to je normální takovéto úkazy. Když jsme tam přišli, tak to bylo pro mne něco takového deprimujícího, poněvadž se bydlelo v té šlojsce. Ani snad strach jsem neměl. Strach jsem měl spíš potom v Terezíně, když jsem viděl, že se roznášejí transporty.¹ Ale předtím – to nějak byla změna. Někam jet vlakem, poněvadž jsme málokam jezdili z té vesnice, tak to bylo pro mne něco nového. Byli jsme tenkrát v Hradci, v té akademii, tam byla šlojska. Byli jsme tam tři dny. A to snad byl takový první špatný zážitek, když nás potom vedli z té šlojsky na nádraží v Hradci a tam šli ozbrojení vojáci, kteří nás doprovázeli. To si pamatuji, to jsem pochopil, že to není nějaký výlet.²

Transportní listina

Tomáš Lederer se narodil v Kolíně do českojazyčné židovské rodiny. O tři roky později se přestěhovali do Kvasin u Rychnova nad Kněžnou, kde otec převzal po svém bratrovi vedení textilní továrny. Tomáš mohl dokončit jen první třídu obecné školy, poté byl z rasových důvodů vyloučen a až do nástupu do transportu v prosinci 1942 docházel na tajné doučování k bývalému řediteli téže školy.

V Terezíně byla zpočátku celá Tomášova rodina díky pracovnímu zařazení otce na stavbě železniční vlečky z Bohušovic do Terezína chráněna před transporty na východ. V září 1944 byl však otec deportován do Osvětimi. O jeho dalším osudu se Tomáš nedozvěděl, pravděpodobně neprošel selekcí po příchodu a byl zabit v plynové komoře. Tomáš i s matkou měli štěstí: zůstali v Terezíně až do osvobození. Ještě v květnu 1945 se vrátili do Kvasin. Na počátku padesátých let, v době procesu s Rudolfem Slánským, byli odsouzeni za protistátní činnost. Tomáš pracoval v továrně v Doudlebech u Rychnova nad Kněžnou, kde byly zaměstnány i trestankyně. Pomáhal jim pronášet poštu a dokonce protistátní letáky. Tomáš byl odsouzen k třem letům odnětí svobody a jeho matka, protože o všem věděla a neudala jej, na rok a půl. V roce 1966 se jim podařilo emigrovat do Německa.

Synagoga v Hradci Králové

SHROMAŽDIŠTĚ

Na území Protektorátu Čechy a Morava se shromaždiště nacházela v 15 městech. Židé zde byli soustředěni několik dní před nástupem do transportu. Odevzdání klíčů od svých domovů symbolicky ukončilo jejich doposud relativně svobodný život. Po několika nocích strávených obvykle v prostorách škol byli odtransportováni ze svých měst. Jejich občanské průkazy nesly nové razítko: „ghettoisiert“. V Hradci Králové bylo shromaždiště zřízeno v budově bývalé obchodní akademie, která je dnes součástí hradecké univerzity, na Náměstí svobody 301.

HISTORIE ŽIDOVSKÉHO OSÍDLENÍ

Židé byli v Hradci Králové pravděpodobně usazeni od jeho založení v první třetině 13. století. První historický dokument dokládající jejich přítomnost pochází však až z konce 14. století. Zmiňuje Židovské náměstí, které se rozprostíralo v místě dnešního Kavčího plácku. V roce 1542 a 1652 byli Židé z města vypovězeni.

Až do poloviny 19. století mohlo žít v Hradci Králové jen několik židovských rodin. Teprve postupující emancipace po roce 1848 umožnila Židům z okolí se stěhovat do města. V roce 1880 zde žilo již 216 osob židovského vyznání a jejich počet postupně narůstal. Od roku 1860 existovala ve městě samostatná židovská obec. Roku 1887 si pronajala dům, ve kterém bydlel rabín, a na jehož dvoře byla vystavěna synagoga. Ta však přestala rozrůstající se komunitě stačit a v letech 1904–1905 byla vystavěna budova nová. Svým účelům sloužila do období druhé světové války a krátce po osvobození. Po roce 1968 byla přestavěna pro potřeby Státní vědecké knihovny.³

TRANSPORTY

Registrací Židů, zabavením jejich majetku a jejich vyloučením ze společnosti byly dány základní předpoklady pro jejich věznění mezi skutečnými, nikoli jen pomyslnými zdi. Transporty Židů do ghetta a koncentračních táborů se otevřela další fáze „konečného řešení židovské otázky“. Systematické deportace Židů z území protektorátu byly zahájeny v říjnu 1941 transporty do ghetta v Lodži. 17. září bylo na poradě u Hitlera rozhodnuto o vysídlení Židů z Říše a z protektorátu do nově podmaněných území na východě.⁴ Z Hradce Králové byly vypraveny dva transporty s označením Ci, a Ch. Dohromady jimi bylo deportováno 1200 osob z města a jeho okolí. Osvobození se dočkalo pouze 99 z nich.

1) Transportní komise, součást transportního oddělení terezínské židovské samosprávy, na základě pokynů SS sestavila transportní listinu, která byla v mnoha průklepech sepsána v ústřední evidenci. Jednotlivé listy papíru byly rozstříhány na úzké proužky tak, že každý obsahoval jedno jméno a po poslíchách byly dopraveny starším jednotlivých budov a domů, kteří je vydávali obětem nebo jim je nechávali předat. Povolávalo se obvykle několik dnů před odjezdem transportu. O sestavování transportů v Terezíně viz. Adler, H.G.: Terezín 1941 – 1945, Tvář nuceného společenství, Díl II. – Sociologie, Praha 2006, s. 85 – 90.

2) Archiv Židovského muzea v Praze, Oddělení pro dějiny Šoa, rozhovor č. 319.

3) Doubek, Zdeněk: Židé v Hradci Králové, Hradec Králové, 1996.

4) „Konečné řešení židovské otázky“ v českých zemích. Transporty, <http://holocaust.cz/history/jew/czech/transport>.